Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi[*]

Bülent DURU[**]

1970'li yılların ikinci yarısını Türkiye'de çevre hareketinin başlangıç dönemi olarak nitelemek olanaklıdır. Bu yıllarda ilk kez, gücü ve etkisi sınırlı olsa da, çevre değerleri adına kimi tepkiler ortaya konmaya başlamıştır. Bir bakıma, çevre bilincinin ve çevreciliğin Batı'ya koşut biçimde geliştiği değerlendirilmesinin yapılabilmesine olanak tanıyan bir olgudur bu. Ancak çevreye getirilerini hesaba katmadan değer verme, sanayileşmenin getirdiği yaşam tarzının insan doğasına aykırı yönleri, ekonomik büyümenin doğada yarattığı olumsuz sonuçlar, 1980 öncesi çevre adına ortaya konan tepkilerin dayanak noktasını oluşturmuyordu. Türkiye'de çevre hareketinin yeşil düşünce çerçevesinde gelişebilmesi, bir başka anlatımla, çevre sorunlarının, ekonomi ve siyasetten soyutlanamayacağının anlaşılabilmesi için 1980'li yılları beklemek gerekmiştir. Yeşiller Partisi'nin de ortaya çıktığı bu dönem bir anlamda çevrenin siyasallaşmasını, "yeşil düşünce"nin yeşermesini simgelemekteydi.

---

[*] Bu yazı büyük ölçüde, "Çevre Bilincinin Gelişimi Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları" adlı yüksek lisans tezine dayanılarak kaleme alınmıştır.

[**] A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Araştırma Görevlisi

1980'lerde Çevre Hareketinin Görünümü

Türkiye'de, çevre değerleri adına savaşımda bulunulmasının, kimi tekil sorunlara yönelik tepkiler gösterilmesinin geçmişi, 1970'li yıllara değin götürülebilir.[1] Modern çevre hareketine daha yakın sayılabilecek örneklerse ancak 1980'li yıllardan sonra görülmeye başlanmıştır. Bu yıllarda, "korumacı" ya da "yeşil" olsun, pek çok çevreci grup ortaya çıkmış, çevre hareketi, kamuoyunda hiç olmadığı kadar sesini duyurabilmiş, çevre sorunlarının -o güne değin gözden kaçırılan- toplumsal yönleri vurgulanıp siyaset ile bağlantısı kurulabilmiştir. İşte Yeşiller Partisi de, bu dönemde yaşanan, çevreciliğin güçlenmesi, çevrenin siyasallaşması sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştı.

Çevre hareketinin 1980 sonrasındaki yükselişinde, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin çevresel değerlere verdiği tahribatın önemli payı vardır. Yıllardan beri ülke ekonomisinde büyük bir yeri olmayan sanayi sektörünün güçlenmeye başlaması, bu yolda öncü bir rol oynaması istenen özel sektörün tamamen denetimsiz bırakılması, çevresel değerlerin hızlı bir biçimde bozulmasını da beraberinde getirmiştir. Bir anlamda, sanayileşme ve büyüme arzusunun plansız, çevreyi hesaba katmadan gerçekleştirilmeye çalışılması, özel kesimin çevreyi etkileyebilecek her türlü kararında serbest bırakılarak çevrenin ağır bir baskı altında kalmasıyla çevre hareketinin güçlenmeye başlaması eş zamanlıdır.

12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen askeri darbenin beraberinde getirdiği olağanüstü durumun toplumdaki çevre bilincini ve çevre hareketlerinin gelişimini, daha doğrusu ortaya çıkmasını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Yaşamsal önem taşıyan pek çok gelişmenin ardı ardına gelmesinin çevreyi ve sorunlarını arka plana atmasından, çevre konulu eylemleri gerçekleştirecek yurttaş girişimlerinin, diğer katılım unsurunun egemen olduğu tüm kurumlarla aynı kaderi paylaşarak bastırılmasından ve demokratik hak ve özgürlükleri kullanabilecek uygun bir ortamın bulunamamasından

---

[1] Bu dönemde çevreye olumsuz etkileri olacak uygulamalara karşı gösterilen tepkilere, 1975'te Murgul'da faaliyete geçen Etibank bakır işletmelerinin bitki örtüsüne verdiği zararlar sonucunda yöre halkınca dava açılması, buna benzer biçimde, Çarşamba Ovası'nda 1970'lerden sonra açılan fabrikaların tazminat davalarına konu olması, 1975'te Samsun'da bakır işleme tesislerinin tarım ürünlerine verdiği zararı protesto etmek için yöre halkının bir yürüyüş gerçekleştirmesi, 1977'de Ankara'da Elmadağlı köylülerin yöredeki barut ve çimento fabrikalarının tarım etkinliklerine verdiği zararı belediyeleri aracılığıyla Ankara'ya şikayet etmesi, yine aynı yıl Silifke Taşucu Balıkçılar Kooperatifi üyelerinin, Akkuyu'da nükleer santral yapılacağı söylentileri üzerine harekete geçip deniz araçlarıyla gösteri yapmaları örnek olarak verilebilir. (Ayrıca Bkz. Özbek, 1986: 26, 27; Künar, 1992; Danış, 1994)

dolayı bu yıllarda çevre adına gerçekleştirilen eylemlerde artış beklemek pek gerçekçi olmazdı. Ancak bir başka açıdan, tam tersine, çevre hareketinin varlığını, ülkede yaratılan bu baskıcı ortama borçlu olduğu, diğerlerine göre zararsız, belirli bir siyasal akım etrafında gelişmeyen bir çevreciliğin bu dönemde, en azından tehlikeli görülen akımların uğradığı bastırılma şanssızlığına uğramayarak, hoş karşılandığı da söylenebilir. Belki de çevreciliğin kamuoyunda birdenbire daha önceki yıllarda görülmeyen bir biçimde benimsenmesinin nedeni de buydu: 12 Eylül öncesindeki huzursuz ortamın sorumluları olarak görülen köktenci ideolojilerden, akımlardan biri olmayışı, tam tersine, ideolojiden arınmış bir düşünüş ve eylem biçimi olarak algılanması.

Özellikle 80'lerin ikinci yarısından sonra sesini giderek etkili bir biçimde duyuran çevre hareketince gerçekleştirilen etkinliklere bakıldığında, daha çok, çevrenin korunması yönünde kamuoyu yaratmak, halkı bilinçlendirmek, özellikle devletten kaynaklanan çevreyi olumsuz yönde etkileyecek uygulamalara karşı tepki göstermek gibi eylem türlerinin yeğlendiği görülecektir. Ancak, anılan bu tepkilerin birçoğunun sanayileşmeden, aşırı kentleşmenin doğa üzerindeki yıkıcı etkilerinden, dünyanın yok olma sürecine girmesinden, insanın giderek ürettiğine, kendisine ve topluma yabancılaşmasından kaynaklandığını söylemek pek gerçekçi olmayacaktır. Daha çok, doğa sevgisi üzerinde yükselen, belirli bir yöredeki doğa parçasını kurtarmak, kirliliğin önüne geçmek, kentlerin daha düzenli olmasını sağlamak türünde bilinçlendirici ve eğitici etkinliklerde yoğunlaşılmaktadır. Bir görüşe göre böyle bir işlev, daha çok egemen ekonomik düzenin, insan-doğa ilişkilerinin, değer yargılarının yanlışlarını göstererek, kötü yönlerini bileyerek onun daha güçlenerek sürdürülmesine de yardım etti. Bir başka anlatımla, kapitalizm, yeşil hareketin tüm can alıcı araçlarını ve söylemini elinden alıp kullanarak onu uslandırma çabasına girişmiştir. Hareketin egemen örgütlenme türlerini (dernek, vakıf gibi) kullanması da bu süreci hızlandırmıştır (Bora, 1990: 51). Belki de güçlü bir akım haline gelebilecek olan Yeşil Hareket, her demokratik rejimde bulunması gereken renkli bir öğe haline dönüştürülmüştür. Çevre sevgisinin, doğa dostluğunun resmî organlarca ya da bugünkü düzeninin sürdürücülerince benimsenmesi süreci, çevreciliğin "asi ruhunu, kural tanımazlığını ve gençlik dinamizmini kaybetmesine, hareketin içinin boşaltılması"na da yol açmıştır. Çevre sorunlarının kitle iletişim araçlarında büyük ölçüde yer almaya başlaması; Çevre Bakanlığı'nın kurulması, yasal düzenlemelerle hareket sınırları çizilen, birçok çevreci derneğin/vakfın ortaya çıkması, üniversitelerde çevre ile ilgili bölümlerin açılma-

sı, meslek odalarının çevre komisyonları kurması ve sonunda bir çevre pazarının oluşmaya başlaması hep bu sürecin bir parçası olarak belirdi (Bora, 1993: 6; Atauz, 1994: 21).[2] Bir anlamda, 1980'lerden itibaren, kitle iletişim araçlarının da desteğiyle, çevre ile uğraşma, çevrecilik, birdenbire "moda" akımlardan biri durumuna geldi. Bu dönemde hemen herkes çevrecidir ya da yeşili sever görünür; belki de dönemin baskıcı, tüm kimliklerin gizlenmek zorunda kaldığı koşullarında sığınılabilecek en kolay, en güvenli dal oluşundandır. Ancak bu dönemde yukarıda da değinildiği gibi çevrecileri niteleyecek "yeşil" bir kimlik henüz oluşmamıştır. Batı Avrupa'da çevreciliğin bugüne ulaşmasındaki evrelerden biri olan "korumacılık" anlayışına benzer biçimde "doğa sevgisi", "yeşile duyulan özlem" çevrecileri bu yolda yürümeye iten başlıca güdü olmuştur.

---

[2] Kimilerine göre yeşil hareketin "sulanması" anlamına gelen bu gelişmelere şu örnekler verilebilir: Çevre Bakanlığı, çevre bilincinin toplumun her kesimine yayılması amacı ile bir "Ulusal Çevre Andı" hazırlayarak imzaya açtı. Öncelikle Belediye başkanları, KİT yöneticileri, çalışanları, resmî daire müdürleri, meslek odaları, dernekler, sendika ve okul yöneticileri ile öğrencilerin bu metni imzalaması beklendi (Cumhuriyet, 7 Nisan 1994); Yine Çevre Bakanlığı, basında çevre sorunlarına en çok yer veren gazete ve yazarları seçti. Buna göre 1994 yılında basın çevre sorunlarına bir önceki yıla göre %50 oranında daha çok yer vermiştir. Şehir Tiyatroları'nda, insan-doğa ilişkisini, doğa kirliliğini ele alan oyunlar gösterime girdi (Cumhuriyet, 2 Kasım 1994); Çevreci olarak nitelenen defileler düzenlendi; burada mankenler sahneye gaz maskeleriyle çıktılar. (Hürriyet, 31 Ekim 1994); Çevreye karşı duyarlılığı sergilemek üzere okullarca çevre piknikleri düzenlendi (Hürriyet, 5 Haziran 1994); Ortaöğretim kurumlarında okutulmak üzere, programa "Çevre ve İnsan-1" adlı bir ders kondu; ancak kitabı hazırlanamadığından ötürü ders işlenemedi (Gökdağ, 1994: 46, 47); Gazeteler, doğa ile içiçe, sanayileşmiş toplumun tüm teknolojik getirilerine sırt çevirerek almaşık bir yaşam süren çevrecilere sayfalarında yer vermeye (Hürriyet, 26 Ağustos 1994), çocuklara çevre bilincini aşılamak üzere çevre sayfaları ya da köşeleri hazırlamaya başladılar. Turizm Bakanlığı "Turizmde Çevreye Duyarlılık Kapanyası" bünyesinde, çevreye duyarlı konaklama tesislerine, yat limanlarına ve yatlara "çam, çapa ve yunus" simgesi vererek onları ödüllendirdi (Cumhuriyet, 29 Ocak 1994); Çevre konusunda çeşitli yarışmalar düzenlendi. "Doğa Savaşçıları" adındaki topluluk çevreye ilgi duyan, bu sorunların çözümü için proje üreten kişi ve kuruluşlara çevre ödülü verdi (Hürriyet, 7 Aralık 1994); Çevre Bakanı, çevre bilincinin yaygınlaştırılmasında imamlardan da yararlanılabileceğini açıkladı (Hürriyet, 22 Aralık 1994).

Yeşiller Partisi'ne Giden Süreç

1980'lerin sonuna doğru Türkiye'de çevre hareketi bir ölçüde siyasallaşmaya başlar;[3] bu durumu, hem ortaya konan etkinliklerin[4] biçimindeki gelişmelerden hem de çevre hareketinin beslendiği düşünsel kaynaklardaki değişimden gözlemlemek olanaklıdır.[5] Bu anlamda, önceleri yalnızca doğa korumacılığı ve kirliliğin önlenmesi ile ilgilenen çevre hareketi, artık çevre sorunları ile toplumsal ilişkiler/siyaset arasındaki güçlü bağı görmeye başlamıştır. Yeşiller Partisi'nin de böyle bir yaklaşım değişikliğinin ürünü olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

Bu yıllarda çevre hareketinin değişik yönlerinde etkinliklerini sürdüren, ancak toplumu bilinçlendirmede, daha ötesi, kitleleri harekete geçirmede fazla başarılı olamayan pek çok gönüllü kuruluşun hem güç birliği yapmalarını sağlayabilecek hem de onların kimi eksik yönlerini kapatabilecek bir üst örgütlenmeye gitmenin gerekliliği ortaya çıkmıştı. Üstelik böyle bir örgütlenme, yurt çapında etkin olabilecek, siyaset alanında etkili bir güç konumuna erişebilecekti. Bu düşüncelerle kurulması tasarlanan Yeşiller Parti-

---

[3] Bu yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilen ilk eylem yurtdışı kökenliydi. 1983'de Türkiye'deki insan hakları ihlallerini ve baskıcı yönetimi protesto etmek üzere, Almanya'dan gelen yedi yeşil, Ankara Kızılay'da kendilerini birbirlerine zincirle bağlamışlardı. Bu gösteri, dönemin karmaşalı ortamında pek duyulmamış, kamuoyunu etkileyememişti. Ancak, yeşil hareketin salt doğa korumacılık anlamına gelmediği Türkiye'de ilk kez gösterilmiş olması çevre hareketinin ulaştığı bir basamak olarak değerlendirilmelidir (Bora, 1989: 20).

[4] 1980'lerin ikinci yarısından itibaren özellikle kökten çevrecilerin öncülüğünde gelişen ve bir ölçüde çevrenin siyasallaşmasını simgeleyen kimi gelişmeler şöyle sıralanabilir: 1984'ten başlayarak Gökova termik santralının yapımına ve işletilmesine karşı gerçekleştirilen etkinlikler; 1986'da Ankara'da Zaferpark, 1987'de Güvenpark için düzenlenen kampanyalar; 1987'de Dalyan'da yapılması tasarlanan turistik tesis için gösterilen tepkiler; 1989'da Taşkışla'nın otele ve Maçka Kışlası'nın borsa binasına dönüştürülmesini, Aliağa'da termik santral kurulmasını engellemeye yönelik etkinlikler; 1990'da Pamukkale'nin kurtarılması için başlatılan kampanya; 1993'de oluşturulan "Nükleer Karşıtı Platform" ve "Nükleer Karşıtı Kongre"; 1994'de "II. Nükleer Karşıtı Hafta" kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler, Datça'da yapılan I. Ütopyalar Toplantısı, Akkuyu'da yapılacak nükleer santral için oluşturulan güçbirliği; 1990'larda başlayıp bugüne değin gelen Bergama Direnişi...

[5] Çevreci hareketin toplumsal-siyasal boyutunun kuramsal düzeyde ele alındığı bilimsel çalışmalar bir yana bırakılacak olursa, bu alanda verilebilecek geçerli örnek Eylül 1992'de S.O.S Akdeniz'in girişimiyle yayımlanmaya başlayan Ağaçkakan Dergisi olacaktır. Bu dergide, S.O.S. Akdeniz'de etkin bir biçimde çalışan topluluğun yanısıra, türlü yeşil gruplar, eko-sosyalistler, eko-feministler, derin ekolojistler, anarşistler düşüncelerini kağıda dökme olanağı buluyorlar: Dergi, çevre sorunlarını irdelerken, bunun, ekonomik, siyasal düzenle, egemen düşünce kalıplarıyla, emek-sermaye çelişkisiyle olan ilintilerini ön plana çıkartıyor. Kapitalizm, milliyetçilik, yeni dünya düzeni, eğitim, din, toplumsal cinsiyet gibi konularda yoğunlaşan bu köktenci tutum Dergiyi ve izleyicilerini diğer çevre korumacı gruplardan ayırıyor. Yalnızca S.O.S. Akdeniz değil, Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu, Yeşiller, İskenderun Çevre Koruma Derneği ve diğer S.O.S. grupları da dergiye destek vermektedir. (Ayrıca Bkz. Bjeduğ, 1994: 7).

si, diğer yerleşik partilerin oluşumunda izlenen yoldan ayrılarak kendine göre bir yöntem geliştirdi. Söz konusu yapının parti mi yoksa dernek mi olacağını saptamak için pek çok toplantı yapıldı. Ayrıca, ne tür bir örgütlenmenin gerçekleştirileceğinin belirlenmesi için bir anket kağıdı hazırlandı. Bu metinle, çevrecilerin bir dernek mi, yoksa bir siyasal parti çatısı altında mı toplanmayı yeğleyecekleri, hareket dışındaki kalmış kesimlerin bu sürece katılıp katılmayacakları öğrenilmek istendi (Ergen, 1994: 22,23). Sonuçta, anketlerden alınan yanıtların etkisi de olsa gerek, partileşmeye karar verildi. Neden partileşmeye gidildiği, dernek türünde bir baskı grubu oluşturulmadığı sorusuna, en doyurucu yanıtı, partinin kurucularından almak olanaklı: Yeşiller Partisi'nin İzmir Grubu'ndan Melih Ergen, partinin kuruluşundan yaklaşık bir ay önce kaleme aldığı yazıda, bu tür bir örgütlenmenin diğer örgütlenmelere göre üstün yanlarını özetle şöyle sıralamış: Mali kaynak sağlama kolaylığı, yerel yönetimlerde iktidarı ele geçirebilme olanağı, Türkiye'de dernek kurma geleneği oluşmadığından, partinin derneğe göre daha etkili bir baskı unsuru olması, bürokratik engelleri aşma yolunda parti olmanın sağlayacağı yararlar (Ergen, 1887: 38, 39). Partinin kurucu üyelerinden Nil Gün de, Türkiye'de baskı gruplarının işlevinin olmadığını bu yüzden zorunlu olarak partileşmeye gittiklerini belirtmiştir (Çelik, 1988: 31). Parti biçiminde örgütlenmenin yararlarını, ilk genel başkan ise şu örnekle açıklamış: "Bir Ak Çimento protestosu yapabilmek için Türkiye Hava Kirliliğiyle Mücadele Derneği'nin hükmi şahsiyetinden yararlanarak izin alabildik. Binbir müşkülatla karşılaştık. Parti olunca iletişim araçlarına kolay ulaşabilme, yerel seçimde bağımsız bir adayı desteklemek veya katılmak suretiyle kamuoyunda bir yansıma uyandırma şansı var." (Tempo: 33). Yukarıda belirtilen, Parti kurucularının dile getirdiği bu gerekçelere, Türkiye'de, dernekler üzerinde partilerinkine oranla daha ağır bir denetimin uygulanması, daha açık bir anlatımla, partilerin kapatılmasının derneklerin kapatılmasına oranla daha zor olması (Şimşek, 1993: 38), derneklerin siyasetle uğraşmalarının yasaklanması da eklenebilir (Abacıoğlu, 1993).

Kuruluş Aşaması

"Parti mi yoksa başka tür bir örgütlenme mi?" tartışmalarından bir parti kurulmasının gerekli olduğu sonucunun çıkmasının ardından, Yeşiller Partisi İzmir Grubu'nun önde gelenlerinden Melih Ergen, kurulması tasarlanan partinin daha geniş bir kitle tarafından desteklenmesi için, o yıllarda kamuoyunda kendisine yer bulmuş, tanınmış kimi gruplara da çağrıda bulundu. Bu amaçla, Mart 1988'de, İbrahim Eren ve arkadaşlarının oluşturduğu, "Ra-

dikal Parti" olarak anılan topluluğa, bir mektupla, parti çalışmalarında işbirliği içinde beraber hareket etme önerisini yaptı (Ergen, 1994: 76). Eşcinselleri, savaşkarşıtlarını, feministleri, tanrıtanımazları kapsayan bir başka parti kurmak için uzun dönemden beri çalışan bu topluluk çağrıya olumlu yanıt vermedi (Tempo, 1988: 32, 33). Mektubun bir benzeri de, "Yeşil Dayanışma Grubu"na yollanarak yine parti çalışmalarına katılım için çağrıda bulunuldu. Bu mektupta, "Radikal Parti", "Yeşil Dayanışma Grubu" ve "Ankara Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu"na parti çalışmalarına katkı için bir toplantı önerisi getirildi (Ergen, 1994: 77). Ancak, daha sonra da yinelenen bu çağrılara olumlu yanıtlar alınamadı. Parti genel başkanı Celal Ertuğ'un, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Yeşil Çevreyi Koruma Derneği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve diğer ilgili örgütlere yaptığı çağrılar da sonuçsuz kaldı (Ertuğ, 1995: 16). Türkiye'de etkinliklerini sürdüren çevreci oluşumlar arasında önemli bir yere sahip olan bu grupların partileşme sürecinde yer alamamaları, yola çıkılan noktada belirlenen hedeflere ulaşılamadığını gösteriyordu (Çelik, 1988: 31). Böylece, daha önce, Dalyan ve Gökova'daki çıkışlarıyla kamuoyunda seslerini duyuran Yeşiller'in, 6 Haziran 1988'de[6] tek bir çatı altında bir araya gelmeleriyle Türkiye'de ilk kez çevreyi odak noktası olarak alan parti kurulmuş oldu: Yeşiller Partisi.[7] Parti'nin ilk genel başkanlığına Celal Ertuğ getirildi.[8] Parti kurulduktan sonra, olası bir seçime katılabilme isteğinin de bir sonucu olarak, hızla örgütlenmeye gidilmesi tasasına düşüldü. Ankara, İstanbul ve İzmir dışında da örgütlenmenin bir an önce gerçekleştirilmesi istendi;[9] bu amaçla da dileyen herkese ilçe örgütü oluşturma yetkisi verildi (Abacıoğlu, 1993: 6). Bu dönemde basının yeşillere büyük ilgi gösterdiğini belirtmek gerekir;[10] ancak bu ilginin Parti'nin gücünü yitirmesi sürecine koşut olarak bir azalış seyrine girdiği de eklenmelidir (Öz, 1989: 33; Soysal, 1993: 17).

---

[6] Parti, 5 Haziran Dünya Çevre Günü'nde kurulmak istenir, ancak bu tarih Pazar gününe rastladığından ertesi gün olan 6 Haziran seçilir.

[7] Parti amblemindeki ayçiçeği dünya yeşillerini, deniz kaplumbağası ise Türk yeşillerini anlatmak üzere seçilmişti (Apaçe, 2000).

[8] Ertuğ AP ve CHP Senatörlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevlerinde bulunmuştu; siyasette yeni bir isim değildi. Üstelik Hava Kirliliğiyle Mücadele Derneği'nin de başkanlığını yapmıştı.

[9] Yeşiller Partisi'nin örgütlenme konusunda pek başarılı olduğu söylenemez. 1993 yılına değin toplam olarak yalnızca 50 il ve ilçede örgütlenmeye gidilebilmiştir. Böylece, 34 ilde örgütlenme koşulu yerine getirilemediği için seçimlere katılma olanağından da yoksun kalınmıştır.

[10] İlhan İrem, Ali Kocatepe gibi ünlü sanatçıların da kurucular arasında yer alması, Parti'nin sesinin kitle iletişim araçlarında etkili bir biçimde duyulmasını kolaylaştırmıştı.

Partinin Düşünsel Yapısı

Yeşiller Partisi'nin tüzük ve programı incelendiğinde, buralarda dile getirilen dünya görüşünün, dönemin egemen siyasal partileri ve yerleşik çevreci örgütlerinden oldukça uzakta olduğu görülecektir. Bu durum, çevre sorunlarının toplumsal ve siyasal boyutunun vurgulanmasından,[11] insan haklarına, toplumsal cinsiyete,[12] sivil topluma,[13] yurttaş girişimlerine,[14] savaş karşıtlığına, nükleer gücün yıkıcı sonuçlarına,[15] ölüm cezasına[16] verilen önemden de anlaşılabilir. Bir anlamda parti kendini yalnızca çevre sorunları ile sınırlamamış, çevrenin içinde bulunduğu durumu, diğer toplumsal sorunların bir parçası olarak değerlendirmiştir. Yeşiller Partisi'nin iktidar olma gibi

---

[11] "Yeşiller Partisi, insanlar arasındaki ilişkinin insan-doğa ilişkisinden bağımsız düşünülemeyeceğinden hareketle, demokratik bir toplumu amaçlayan siyasal bir kuruluştur." (Parti Tüzüğü, m.1) "Demokratik bir toplumu amaçlayan Yeşiller Partisi, insanlar arasındaki ilişkinin, insan-doğa ilişkisinden bağımsız düşünülemeyeceği anlayışını siyasal mücadelenin temel ilkesi olarak kabul eder. (Parti Programı, s.18)

[12] "Yeşiller Partisi, yalnız doğayı, ekolojik sistemi koruma amacını güden tek konulu bir parti değildir. Yeşiller bütün kalkınma, ilerleme modellerinde teknolojiyi kullanmada, öncelikle ekolojiyi, doğal-kültürel varlıkları, insan hak ve özgürlüğünü, barışçılığı koruma ağırlıklı bir partidir. Ancak bunun yanında, cinsel sorunları, kadın hakları gibi insan ve insanlık sorunlarını, çocukların eğitimi, ekonomide tüketim-üretim kavramları, sanayileşme, tüm gelişme atılımlarında kendine özgü yaklaşımları vardır... Yeşiller Partisi, günümüz uygarlığının hiçbir çelişkisini temel çelişki, hiçbir problemini asıl problem olarak değerlendirip, diğerlerini bunlara bağımlı konular olarak görmez. Emeğin sömürüsü sorunu, kadın sorunu, çocuk hakları sorunu, cinsellik sorunu, (...) hepsi insan haklarıyla ilgili sorunlar olmak bakımından özgül fakat eşdeğerli sorunlardır. Bu nedenle Yeşiller Partisi bu konudaki mücadelelerin ve onların örgütlerinin birbirleriyle dayanışma içinde olmakla birlikte, otonom birer hareket olarak gelişmelerini de destekler... (kendini) kadın hareketleri ile doğal bir dayanışma içinde görür" (Parti Programı, s.18, 21) Bu konuda programda benimsenen ilkelerin büyük ölçüde yaşama geçirildiği görülmektedir. Örneğin Parti içinde kadınların oranı diğer siyasal partilerinkinden daha büyüktür; bütün yönetim organlarında da kadın ve erkekler aynı oranda temsil edilmişlerdir. (Öz, 1989: 33; Ertuğ, 1996: 30).

[13] "Yeşiller Partisi siyaseti devletçi terimlerle değil, otonom, etkin ve yaratıcı bir toplum düşüncesinden hareketle kavrar. Bu bakımdan Yeşiller Partisi için siyasetin asıl alanı sivil toplum ve onun değişik oluşumlarıdır. Bu çerçevede Yeşiller Partisi konut, kültür, eğitim, sağlık, tüketim, ulaşım, iletişim gibi gereksinimlerin karşılanmasına yönelik siyasetlerin seçim ve gerçekleştirilme süreçlerinde asıl rolün sivil toplum örgütlerine ait olduğunu kabul eder ve bu yoldaki girişimleri siyasal planda destekler." (Parti Programı, s.18)

[14] "Yeşiller Partisi, 1. Demokratik bir topluma ulaşmayı ve bu çevrede yurttaşların toplu yaşamın değişik alanlarında inisiyatiflerin oluşmasını ... amaç bilir." (Parti Tüzüğü, m.2)

[15] "Temiz enerji kaynaklarının kullanılmasından yana olan Yeşiller Partisi, teknolojik ve toplumsal açılardan insanlar için büyük bir tehlike olarak gördüğü nükleer santralların kurulmasını engellemeye çalışır." (Parti Programı, s.18, 19)

[16] "... Yeşiller Partisi genelde, her alanda barıştan yanadır. Yeşiller Partisi bu anlayış içinde, ölüm veya insan onurunu zedeleyici ve yok edici her tür cezaya ve işleme karşıdır." (Parti Programı, s.19)

bir arzusu da yoktu;[17] Celal Ertuğ bu tutumu, "hükümet olmayı değil, tabanda iktidar olmayı amaçlayan bir düşünce" (Tempo, 1988: 32) olarak dile getirmiştir. Ertuğ bir yazısında da partisinin temel ilkelerini şöyle açıklamıştır: "(Yeşiller Partisi'nde) Amaçlanan yön, insancıl, uygar, barışçı, sevecen ve taban demokrasisine oturan bir siyasal yapılaşmaya dönüşmektir." (Ertuğ, 1988: 4). Bu ilkelerin doğal bir sonucu olarak yerel yönetimlere ağırlık verilecekti, böyle bir anlayış halkın kendiliğinden gönüllü olarak Parti'ye gelmesini kolaylaştırıp, merkezciliği önleyebilirdi (Çelik, 1988: 31). Kurucularının ağzından da, Yeşiller Partisi'nin, yerel yönetimlere önem vereceği, "makro" sorunlarla değil, "tırnak içindeki, küçük" sorunlarla ilgileneceği pek çok kez yinelenmiştir (Tempo, 1988: 33). Parti içerisinde temel olarak iki dünya görüşünün yer aldığı söylenebilir: Kendilerini "yeşiller" olarak adlandıran, geride kalanlara ise "çevreciler" yakıştırmasında bulunan kökten çevrecilerle, genel merkezi temsil eden Celal Ertuğ'un çevresinde toplanan ılımlı grup. Parti içerisindeki anlaşmazlıkların belirginleşmeye başladığı sırada, bir başka deyişle, Celal Ertuğ dönemindeki Yeşiller Partisi'nde, insan-çevre ilişkisi üzerine egemen olan düşünceler şöyle özetlenebilir: Yalnızca çevre sorunları üzerinde durulacak, bu tür konulara belli bir ideolojinin penceresinden bakılmayacaktır. Parti'nin amacı iktidara gelmek değildir; muhalefet partisi olarak kalınacaktır. Ekolojiye zarar vermeyecek bir ekonomi politikası izlenecektir. Çevre sorunları kadar, insan hak ve özgürlükleri, barışı sürdürme konularından kaynaklanan sorunlar da Yeşiller Partisi'nin ilgi alanına girecektir. Merkezileşmek yerine yaşamın her alanında, ekonomide, siyasette, yönetimde "yerel" birimler oluşturulmaya çalışılacaktır (Keleş/Hamamcı, 1993: 207, 208).[18]

Gerçekleştirilen Etkinlikler

Yeşiller Partisi üyelerinden kimileri, Parti kuruluş aşamasında iken, başka bir anlatımla, daha yapı tam belirlenmeden, parti-içi dengeler kurulma-

[17] "Yeşiller Partisi, tabanda iktidar oluşturmadan, hükümet ya da koalisyon ortağı olma amacı gütmeyen, devlet ve kurumlarını eleştirmeyi, temel muhalefeti esas görev edinen bir parti olacaktır. Çünkü hükümet olmaya yarışan partiler oyunun kurallarına uymak zorundadırlar. Oysa temel muhalefet yapabilmek için hükümet olma hesaplarından, nimetler uğruna ödün vermekten kaçınmak gerekmektedir. Böylece parlamenter demokrasinin kişiliğine kavuşması sağlanmış olacaktır." (Parti Programı, s.17)

[18] Her ne kadar bu ilkeler, söylem düzeyinde her iki gruba yakın duruyorsa da, çok zaman geçmeden, parti içi ilişkiler ve dışarıda gerçekleştirilen etkinlikler sırasında, çevre sorunlarını algılayış biçimi ve siyasal görüş açısından iki grup arasında büyük ayrımların olduğu anlaşılmaya başlandı; parti içindeki kırılmanın en büyük nedeni de bu olacaktı. Celal Ertuğ yönetimindeki Parti'nin, bizzat üyeler tarafından "resmî çevrecilik" yapmak, siyasal-toplumsal sorunlara yeterince ilgi göstermemek, kendini diğer partilerden ayrı bir yere koymadan kurulu düzen içinde varlığını sürdürmekle suçlanması da bundan kaynaklanıyordu.

dan, ortaya çıkan kimi çevre sorunlarına karşı tepki eylemlerinde bulunmuşlardı: 1988'de, TEKEL'in, İzmir Çamaltı Tuzlası'nda, tuz üretimi sırasında tatlı su dolaşımını engelleyip doğal dengeyi bozan menfezleri açmamakta direnmesi üzerine yörede Yeşiller Partisi öncülüğünde bir gösteri düzenlendi; açılan imza kampanyasıyla da 3199 kişinin TEKEL'in bu tutumuna yönelik olumsuz görüşü belgelendi. Kampanyanın başarılı olduğu söylenebilirdi; söz konusu arazinin Orman Bakanlığı'na devredilmesi; sorunun çözümünde bir adımın atılmış olduğunu gösteriyordu (Ergen, 1994: 28). Kuşadası'nı Selçuk'a bağlayan yoldaki asırlık ağaçların yol yapımı nedeniyle kesilmesi üzerine düzenlenen gösterinin Yeşiller Partisi'nin ilk resmî eylemi olduğu söylenebilir (Abacıoğlu, 1993: 6). Bunun dışında yine İzmir'de Basın Sitesi'nde ve Çamaltı Tuzlası'nda da çeşitli eylemler düzenlendi. Ağustos 1989'da, Yeşiller Partisi Ankara İl Başkanlığı, o yıllarda, cezaevlerinde mahkûmlara getirilen tek tip elbise kuralını protesto etmek için tek tip elbise giyme kampanyası başlattı (Sokak, 1989: 27). Yine Ankaralı partililer, düzenlenen Uluslararası Silah Fuarı'na karşı protesto gösterisinde bulundu. Bu ikinci eylem nedeniyle haklarında dava açıldı (Bora, 1989: 20). Yeşiller Partisi'nin öncülüğünde başlatılan en büyük ve etkili eylem, 6 Mayıs 1990'da Aliağa'ya Termik Santral kurulmasını önlemek amacıyla binlerce kişinin katıldığı "insan zinciri" oldu (Anadol, 1991; Abacıoğlu, 1993: 6). Bunların dışında, Yeşiller Partisi'nin gerçekleştirdiği etkinlikler genel olarak şöyle kümelendirilebilir: Ortaya çıkan kimi çevre sorunları için yerel halkla beraber gösteriler, kampanyalar düzenlemek; çevre örgütleriyle işbirliğinde içinde olmak, dayanışmaya girmek;[19] seminer, konferans, toplantı düzenleme gibi eğitsel etkinlikler gerçekleştirmek; imza toplama kampanyaları düzenlemek; uluslararası ya da yabancı çevre örgütleri ve yeşil partilerle ilişki kurmak; kimi merkezi ve yerel yönetim birimlerine uyarılarda bulunmak; çevreye zararlı faaliyetlerde bulunan kişi ve kuruluşlar için suç duyurusunda bulunmak (Şimşek, 1993: 63-68). Etkinlik türlerinden de anlaşılacağı gibi, Yeşiller Partisi, siyasal partiden daha çok, bir dernek, bir baskı grubu işlevine sahipti; seçmen tabanını genişletmeye yönelik bir politika geliştirmiş değildi. Örneğin, Eylül 1990'da Yeşiller Partisi'nden bir grup -özellikle de merkez karşıtlarının başı çektiği İzmir Grubu- Amasra'da

[19] Yeşiller Partisi'nin diğer çevreci örgütlerle işbirliğinde bulunmasını sağlayacak olanakları yaratmak üzere 1990'da açılan SOS Akdeniz Bürosu'nu da burada anmak gerekecektir. Söz konusu birim, 1991 yılında Yeşiller Partisi'nin araştırma-eşgüdüm kurma bürosuna dönüştürülür; 1994'te de dernek olarak örgütlenir. Türkiye çevre hareketinde önemli bir yeri olan "Ağaçkakan" dergisi de yine bu örgütün öncülüğünde çıkarılmaktadır (Ağaçkakan, 1995: 34, 35).

termik santral kurulacağı haberlerinin çıkması üzerine bir karşı çıkma eylemi düzenlemek üzere Amasra'ya gider. Burada yöre halkından da katılımcılarla bir protesto gösterisi düzenlenir. Ancak yörede parti kimliği ön plana çıkarılmadan, klasik particilik anlayışı ortaya konulmadan, yerel halkla beraber bir gösteri yapılır. Daha sonradan, muhalif kanattan başkan yardımcısı Melih Ergen bu davranışı Yeşiller Partisi'nin diğer yerleşik partilerden ayırdedici niteliği olarak tanımlayacaktır.[20]

Parti İçi Gelişmeler

Yeşiller Partisi, kuruluşundan bir yıl sonra, içindeki muhalif grubun parti politikasını beğenmeyip sesini yükseltmesi üzerine bölünmenin eşiğine geldi. Parti içerisinde belli başlı iki görüşün çarpıştığını söylenebilir: Kurulu düzen içerisinde gerçekleştirilecek düzeltimlerle çevre sorunlarının üstesinden gelinebileceğini savunanlarla, bu tür sorunların çözüm yolunun ancak gündelik yaşamda, toplum ve yönetim biçiminde kökten değişikliklerden geçtiğine inananlar. Yönetimdekiler -gerçekçi, doğal olarak da uzlaşmacı tutumlarını yansıtan bir deyişle "realos" olarak anılanlar- "fundiler" olarak adlandırılan hizip tarafından, düzen partilerinden farklı davranmamakla, yalnızca çevreci politikalar üretmekle suçlandı. İzmir kökenli Yeşillerin öncülüğünde gelişen bu "aykırı" sesler, daha köktenci politikalar üretilmesini, insan hakları, Kürt sorunu, feminizm, savaş karşıtlığı gibi konularda daha etkin bir tutum takınılmasını istiyordu. Ekonomik görüşlerde de farklılıklar göze çarpıyordu. Yönetimdeki Celal Ertuğ grubu, "sürdürülebilir kalkınma" sözünde anlatımını bulan büyüme modelini savunuyordu: "Çevreyi, insanı sömürmeyen, ekolojik dengeyi bozmayan bir büyüme politikası". Buna karşılık, ikinci grup ise ekonomik anlamda ilerlemeye ve sürdürülebilir kalkınmaya daha eleştirel yaklaşıyordu. Ortaya çıkan bir çevre sorununa karşı gösterilecek tepkinin biçimi ya da gerçekleştirilen eylemlerin türü konusunda en kökten öneriler hep bu grubun üyelerinden çıkıyordu. Bu köktenci grubun önde gelenleri, ordusuz, hapishanesiz, okulsuz, devletsiz bir toplum düşünü çeşitli yazılarında dile getirirlerken, ilk gruptakilerin bürokrasi ile yakın ilişki içinde bulunmaları yine ideolojik farklılık-

---

[20] Melih Ergen bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Şimdiye değin, mevcut tüm partiler (haklı olarak) kendilerine biçmiş oldukları "öncülük" misyonu gereği, sahip oldukları çalışma tarzı ile; a) Etkinlik yaptıkları yerde insanları bilinçlendirmek, b) Onları kendi önderliklerinde harekete geçirmek, c) Dolaylı olarak partilerinin propagandasını yapmak ve kendileri için güç toplamak amacına yönelmişlerdir. Oysa Amasra'ya giden Yeşiller'de bu üç amaç da yoktu." (Ergen, 1994: 60).

ların sonucuydu. Parti'ye bir şirketten koşullu yardım alınmasının yarattığı gerginlik de bu ideolojik ayrımdan kaynaklanmıştı (Demirağ, 1989: 29).

Yukarıda anılan nedenlerden kaynaklanan görüş ayrılığı, ilk olarak İzmir grubunun 1989 Mayısı'nda yayınladığı bildirgede belirgin bir biçimde ortaya kondu. Parti'nin siyasal alanda edilgen kaldığı; örgüt içerisinde siyasal görüş birliğinin olmadığı; parti programının yeterince eleştirilemediği; örgüte resmî çevreciliğin egemen olduğu; son olarak da, salt, seçimlere katılabilmek uğruna yapay parti örgütlerinin kurulmasına izin verildiği dile getirildi. Bu bildirgenin genel merkez tarafından yanıtlanması ve İzmir Grubu'ndan Melih Ergen'in kaleme aldığı karşı-mektubun ardından partide ipler koptu (Ergen, 1994: 36-47).

Bundan sonra, Parti içindeki ideolojik ayrımlar iyice su yüzüne çıkmaya başladı. Daha muhafazakârların oluşturduğu parti merkezine egemen olan grubun, MYK toplantısını Marmaris'te yapmak istemesi, buna karşılık kökten çevrecilerin ise, kurulması tasarlanan termik santrali protesto etmek için aynı tarihlerde Amasra'da toplanma düşüncesinde olması bu konuda bardağı taşıran son damla oldu.[21] Artık tartışmalar daha yoğun olarak, üstelik sesini kamuoyunda daha etkili bir biçimde duyurarak sürecekti (Özalp, 1990: 46).

Bu arada muhalif kanattan Melih Ergen Eylül 1990'da yeni bir mektup ile üyelere seslendi. Mektupta özetle, Yeşiller Partisi içinde pek çok görüşün birarada rahatlıkla temsil edilebileceğini; bunun parti birliği açısından bir sorun yaratmayacağını, Yeşiller Partisi'nin yalnızca çevre kirliliğinde değil, diğer toplumsal, siyasal olaylarda da etkin tavır alması gerektiğini belirterek, tüm karşıt gruplara dostluk ve birlik çağrısında bulundu (Ergen, 1994: 55-59). Bu birlik çağrısının, parti içindeki anlaşmazlıkları bir süre için unutturduğu söylenebilir.

1991'de yapılan olağanüstü kongrede ilk başkan Celal Ertuğ'un görevi de sona erdi; yeni başkan Bilge Contepe oldu. Ancak Contepe yalnızca yedi ay boyunca bu görevde kalabildi. Parti'nin üçüncü genel başkanlığına Aydın Ayas getirildi. 19 Haziran 1993'deki kongrede, tüm üyelikler feshedilip, yeni bir örgütlenme arayışı içine girmeleri için 15 kişilik bir çalışma grubu oluşturulması öngörüldü. Böylelikle uygulamada partinin varlığına son verilmiş oldu. Anayasa Mahkemesi'nin sonradan vereceği kapatma kararı da bu durumun hukuksal açıdan ifade edilmesiydi: Anayasa Mahkeme-

[21] Celal Ertuğ'un Marmaris dönüşü geçirdiği trafik kazası, daha sonra parti etkinliklerinden uzak kalmasına yol açacaktır (Ertuğ, 1995: 18).

si, Yeşiller Partisi'nden "bağlı ilçelerini de kapsayan iller örgütü kesin hesabı ile birlikte birleştirilmiş kesin hesabı" istemişti. Yeşiller Partisi, genel merkez hesabını gönderdiği halde taşra örgütü ile ilgili gerekli bilgileri ve 1988 yılına ait kesinhesap çizelgelerini -iki kez istenmesine karşın- göndermedi. Başka bir deyişle 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 73. ve 74. maddelerinin öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmemişti.[22] Bu gerekçelerle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Anayasa Mahkemesi'nde Yeşiller Partisi'nin kapatılması istemiyle açtığı davanın sonuçlanmasıyla Yeşiller Partisi'nin hukuksal varlığı da 10 Nisan 1994'de sona ermiş oldu.

Yeşiller Partisi'nin kapatılması, çevre hareketinin örgütlenme biçiminin ne olması gerektiğine yönelik tartışmaları da beraberinde getirdi. Ancak bu tartışmalar daha çok Yeşiller Partisi deneyiminin değerlendirilmesi üzerinden yürütülüyordu. Örneğin, ılımlı görüşleri ile eleştirileri üzerinde toplayan Celal Ertuğ, Yeşiller Partisi deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenlerinde parti içi kişisel kavgaların (Abacıoğlu, 1993: 7), "koltuk sendromunun", Parti'nin Türkiye çapında örgütlenmesine karşı çıkılmasının önemli bir yeri olduğunu söylerken (Ertuğ, 1995: 17); İzmir Grubu'nun başını çektiği köktenci kanat, bu durumu, yalnızca çevre sorunları ile ilgilenilmesi; eşcinselleri, feministleri, savaşkarşıtlarının bünyesinden dışlanıp "ahlakçı" bir tutum takınılması;[23] kurulu düzene karşı olunamaması; daha da ileriye gidebilme gizilgücünü taşıyan yeşil hareketin önünün kesilmesi (Abacıoğlu, 1993: 7); genel başkanların ilkesiz hareket etmesi etmenlerine bağladı (Cumhuriyet, 8 Mayıs 1994). Partiye kendi içinden yöneltilen diğer eleştirilerse özetle şöyle: Parti'nin yalnızca çevre sorunlarıyla ilgilenen bir kurum haline dönüşmesi, en az onun kadar önemli olan ve kamuoyunda tartışılması gereken diğer toplumsal konulara (Kürt sorunu, insan hakları, feminizm, tanrıtanımazlık vb.) ilgisiz kalınması (Yılmaz, 1989: 24); diğer siyasal partilerinkinden farklı tutarlı bir program ortaya konamaması, kitlelerle bütünleşilememesi (Abacıoğlu, 1993: 6,7; Altay, 1993: 11; Emek, 1993: 13; Atauz, 1993: 16). Aslında bu özeleştirilerin pek çoğu parti dışından yöneltilen eleştirilerin doğrulanmasından ibaretti. Parti dışından ya da içinden kaynaklanan kimi eleştirilerde daha da ileri gidildi: Yeşiller Partisi üyelerinin eylemci bir topluluk haline gelememesi; birbirleriyle yakın kişi-

---

[22] **Resmi Gazete**, 10 Nisan 1994, Sayı:21901 (A.M.Kararı Esas Sayısı:1992/2, Karar Günü: 10.2.1994)

[23] Celal Ertuğ bu eleştirileri şöyle yanıtlıyordu: "Partiye; existansiyalist, bohemce yaşama tutkunları, tatmin olunmamış solculuk atıkları, marjinallik gibi eğilimler hakim kılınmak, parti olmayan parti ve benzeri Fundamentalist eğilimler sokulmak gruplaşmak isteniyordu." (Ertuğ, 1995: 17).

sel ilişkileri bulunan grupların, partiyi bu ilişkilerini daha da geliştirmelerini sağlayabilecek bir araç ya da mekân olarak kullanması; işten çok konuşma üretilmesi; parti işlerinin ikinci planda kalması (Gönül, 1990: 28); diğer yerleşik partilerden farklılığının vurgulanamaması; toplumun beklentilerine yanıt verilememesi; yeni bir yaşam biçimi kurma yolunda politikaların saptanamaması, bu doğrultudaki eleştirilerin başında geliyordu (Bjeduğ, 1990: 76, 77).

Radikal Demokratik Birlik ve Diğer Parti Girişimleri

O yıllarda, Yeşiller Partisi yanında, partileşme gizilgücünü taşıyan bir diğer oluşuma değinmekte yarar var: Radikal Demokratik Birlik. Eşcinsellerin oluşturduğu bir grubun, kendilerine uygulanan ağır polis baskısını protesto etmek üzere 10 gün süren bir açlık grevine gitmeleri, bu sırada kimi aydınlardan ve İnsan Hakları Derneği'nden yardım görmeleri gibi gelişmeler, toplumdan dışlanan kesimlerin, aralarındaki dayanışmayı artırma, birlikte hareket etme ve örgütlenme gereksinimi duymalarında önemli bir etmen oldu. Bu sırada, tanrıtanımazların ve savaşkarşıtlarının oluşturduğu iki ayrı topluluk da basında seslerini duyurmaya başladı (Bora/Kayhan, 1987: 16). Toplumun dışında kalan bu insanların sözcüsü konumunda bulunan İbrahim Eren, çevrecilerin, eşcinsellerin, feministlerin, savaşkarşıtlarının, tanrıtanımazların dünya görüşlerini yansıtmasını düşündüğü Radikal Demokratik Birlik'i ileride bir partiye dönüştürme arzusundaydı. (Şimşek, 1993: 36) Haziran 1987'de aynı topluluk tarafından kurulan Yeşil Barış Çevre Derneği'nin partileşmeye giden yolda bir aşama olarak görüldüğü anlaşılıyor. Zaten dernek tüzüğünde de yalnızca çevre sorunlarından sözedilmemiş, egemen dünya görüşünün, ahlak sisteminin, yaşam biçiminin değiştirilmesinin gerekliliğine de değinilmiştir (Keleş/Hamamcı, 1993: 206). Basından ve kamuoyundan büyük ilgi görülmesine karşın parti kurma isteği gerçekleştirilemedi. Yukarıda da belirtildiği gibi, Radikal Demokratik Birlik, Yeşiller Partisi'nin kuruluş aşamasında kendilerine yöneltilen işbirliği çağrılarına da olumlu yanıt vermemişti. Sonradan, grubun sözcüsü, Yeşiller Partisi'ni, kendilerine karşı oluşan olumlu havadan yararlanıp bir an önce partileşmeye gitmekle suçlayacaktır. Radikal Demokratik Birlik, partileşme aşamasına varamadı. Toplumda seslerini etkili bir biçimde duyurma olanağına sahip olan kıyıdaki kesimlerin, belki de partinin asıl itici gücünü oluşturacak çevrecilerin arka planda kalmasına yol açmalarının; çevre hareketini oluşturan gönüllülerin bu marjinal gruplarla özdeşleştirilip (Bora/Kayhan, 1987: 15) kendilerine yeni taraftar bulmada güçlük çekmelerinin, yeşil

hareketin Türkiye'de başarısı açısından çok da olumlu sonuçlar doğurduğu söylenemez. Ancak, Radikal Demokratik Birlik'in, kamuoyunda çevre sorunlarının ve çevrecilerin gündeme gelmesindeki payı da görmezden gelinemez.

Yeşiller Partisi'nin hem uygulamada, hem de hukuksal anlamda işlevini yitirmesinden sonra yine bütüncül bir örgütlenme arayışı başladı. Bu arayış daha çok gönüllü kuruluşlar aracılığıyla sürdürülecektir. Örneğin, Yeşiller Partisi içindeki liberal kanadı temsil eden Aydın Ayas, "eko-liberal" olarak adlandırdığı dünya görüşünü partileştirebilmek için bir süre "Yeşil Düşünce Derneği"nde çalışmalarını sürdürür (Abacıoğlu, 1993: 6, 7); ancak parti kurma isteğini yaşama geçiremez. Yukarıda anılan liberal görüşlere oldukça uzak bulunan çevreciler tarafından ortaya konan bir parti kurma çabasına da değinmek gerekiyor: Adana Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği (ÇETKO) Başkanı'nın önerisi ve Dünya Dostları Derneği'nin öncülüğünde (Cumhuriyet, 7 Nisan 1994) 9-10 Nisan 1994 tarihlerinde, Ankara'da yeşil bir partinin kurulmasına gerek bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla bir toplantı düzenlendi. Toplantı sonunda yeşil bir partinin kurulmasının yararlı olduğuna ve bunun bir kitle partisi olması gerektiğine karar verilmesine karşın partileşme yönünde somut bir adım atılamadı.[24] Bu anlamda Yeşiller Partisi'nin siyasal alandaki başarısızlığı, çevre hareketinin partileşme düşüncesinden uzaklaşmasına yol açmıştır. Örneğin bu açıdan, Yeşiller Partisi'nin ilk genel başkanı Celal Ertuğ'un, 1993 yılında yayınlanan bir yazısında Türkiye'de, dönemin toplumsal, siyasal koşullar karşısında, parti biçiminde örgütlenmeyi çok yararlı bulmadığını eklemek gerekir (Ertuğ, 1993: 5). Bugün, Türkiye'deki çevre hareketi içerisinde bütünleştirici bir örgütlenmenin, yani bir siyasal partinin ya da derneğin gerekliliği konusunda bir oydaşma söz konusu değildir; böyle bir partinin gerekli olup olmadığına konusundaki kararsızlık sürmektedir.[25]

---

[24] Toplantıya SOS Ankara Grubu, Dünya Dostları Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Patika Dergisi, Ağaçkakan Dergisi, Dev Maden-Sen, Yemyeşil Dergisi, Yeni Haber-İş, kapatılan Yeşiller Partisi'nin İstanbul, Ankara ve Bodrum'dan eski üyeleri, Karga Dergisi, Radikal Yeşil Parti kurucuları, Pastoral Dergisi, Nükleer Santrala Karşı İstanbul Grubu, Çepeçevre Gazetesi, Nükleer Savaşa Karşı Sağlıkçılar Derneği (NÜSED), Birleşik Sosyalist Alternatif, Gen. Sağlık-İş, Adana ÇETKO, Tırtıl Dergisi, Osmaniye Çevre Koruma Dermeği'nden temsilciler katılmıştır (Timur, 1994: 4.; Yeşil Çevre, 12 Eylül 1994).

[25] Her türlü örgütlenme biçiminin merkeziyetçiliği, sıradüzeni (hiyerarşiyi), otoriteyi de beraberinde getireceği, bunun da sonul amaç için uygun olmayan araçların kullanılması anlamına geleceğini düşünenler de var. Bu görüşe göre çevreyi odak noktası alan bir siyasal parti kurmak, yalnızca çevre ile uğraşan, diğer toplumsal sorunları dışlayan "çevrecilerin" girişebilecekleri bir örgütlenme türüdür (Bjeduğ, 1993: 30; Bjeduğ, 1994: 23-24; Bjeduğ, 1996: 16).

Değerlendirme

Siyasal yaşamını 1988-1994 yılları arasına sığdıran Yeşiller Partisi, Türkiye çevreciliğinde önemli bir dönemeci simgelemektedir. Kimi yönleriyle Batı'daki yeşil hareketin yansıması olarak da değerlendirilebilecek olan, siyasal alana ilk kez çevreci bir partinin girmesi, Türkiye'de çevre hareketinin gelişim sürecinde yeni bir aşamaya gelindiğini gösteriyordu. Yeşiller Partisi, her ne kadar, kitlelerle bütünleşememiş, siyasal yaşamda kalıcı bir yer edinememiş olsa da, deneyimin Türkiye'deki çevre hareketi üzerinde, bugüne değin yansıyan etkileri görmezden gelinemez. Öncelikle, bu girişimin, çevre sorunlarının gündeme gelmesinde, çevreci akımların güçlenmesinde önemli payının bulunduğu belirtilmelidir. İkinci etkisi, çevreciliğin bir siyasal parti içinde örgütlenmesinin yaratacağı sıkıntıları sergilemesinde görülebilir. Bir başka anlatımla, çevre hareketi bugüne değin sınamadığı bir örgütlenme biçiminin artı ve eksilerinin neler olabileceği anlaşılmıştır. 12 Eylül 1980'den sonraki baskıcı dönemde, siyasetin yeniden gündelik yaşama girmeye başlamasında Yeşiller Partisi deneyiminin de payının bulunduğu söylenebilir. Dönemin olağanüstü koşullarında kendisini en rahat anlatma olanağına kavuşmuş hareket olmasının da belki bunda payı vardı. Son olarak, belki de en önemlisi, bu hareket, "korumacılık" ile "yeşil düşünce" ya da "geleneksel çevrecilik" ile "kökten çevrecilik" arasındaki ayrımın somut olarak yaşanmasını sağlamış, bir başka deyişle, çevreciliğin, toplumsal-siyasal koşullardan soyutlanamayan bir dünya görüşü ve yaşam biçimi olduğunun anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak, bütün bu olumlu değerlendirmelerin yanında, deneyiminin eleştiriye açık yönlerinden de söz etmek gerekiyor. Türkiye'de 1980 sonrasında kamuoyunda giderek artan biçimde yer edinen çevre sorunlarının ve çevre hareketinin giderek güç kazanmaya başlamasının, yurttaşların toplumsal olaylar karşısındaki tutumlarına ve siyasal eğilimlerindeki değişmelere son derece duyarlı olan diğer partileri etkilemesi kaçınılmazdı. Bu yıllarda, siyasal partilerimizde birdenbire çevreye karşı bir ilgi gözlendi. Yeşiller Partisi'nin de tam bu dönemde ortaya çıkması, yerleşik partilerin çevreye eğilmesi sürecinin hız kazanmasını sağladı. Ancak bu durum Yeşiller Partisi için bir tehlikeyi de beraberinde getirmişti; artık tüm partiler çevreye önem veriyor gösteriyorlardı kendilerini. Böyle bir ortamda Yeşiller Partisi'nin, almaşık bir program üretemeyip kendisini diğer partilerden ayrı bir yere koyamaması belki de gücünün artmasına olanak vermeyen en büyük engeldi. Zaten, parti içi muhalefetin ortak olarak dile getirdiği konulardan birisiydi bu (Ergen, 1991).

Yeşiller Partisi'nin, kuruluş döneminde basından gördüğü desteği yeterince değerlendirdiği söylenemez. Hareket, sınırlı sayıda aydının biraraya gelerek oluşturduğu bir düşünce kulübü ya da bir sivil toplum örgütü olmanın ötesine geçememiştir. Aliağa'da sürdürülen direnişinin örgütlenmesi dışında, yurt çapında etkili olabilecek türden eylemlere girişme, ya da seslerini daha çok sayıda yurttaşa etkili bir biçimde duyurma çabasına girilmemiştir. Bu durum, bilinçli bir seçimin yansıması olarak da değerlendirilebilir. Bir başka anlatımla Yeşiller Partisi, diğer siyasal partiler gibi, kitlelerin isteklerinin peşinden koşup daha çok taraftar bulma türünde etkinliklere yönelmemiştir. Parti propagandasının yapılmaması anlamına da gelen bu bilinçli seçim bir kenara bırakılacak olursa, Partinin genel olarak siyaset sahnesinden çabukça silinmesinin ana nedenleri olarak şunlar sıralanabilir: Parti içindeki derin görüş ayrılıklarının getirdiği çatışma; tutarlı, almaşık bir siyasal çizgi bulunamaması; diğer siyasal partilerin de giderek artan oranlarda çevre ile ilgili konulara yakın durmaları ve programlarında çevreye yer vermeleri, bunun sonucunda diğer siyasal partilerle Yeşiller Partisi arasında belirgin bir farklılığın kalmaması; örgütlenmede gösterilen başarısızlık sonucu seçimlere katılamayış.

Yeşiller Partisi, klasik siyasal partilerin belirgin özelliklerini bünyesinde taşımıyordu. Görünüşte siyasal parti biçiminde örgütlenilmesine karşın, gerçekleştirilen eylemler, toplumsal, ekonomik, siyasal sorunlar karşısında ortaya konan tepkiler daha çok bir baskı grubunu akıllara getiriyordu. Bu düşünceden yola çıkarak, "çevrenin değişik alanlarında etkinliklerini sürdüren topluluklardan gelen gönüllüler, birleştirici bir üst örgüt kurma amacı ile, salt, partileşmenin çevre hareketi açısından getireceği kimi kazanımları yitirmemek uğruna parti türü örgütlenmeye gitmişlerdir" değerlendirmesi yapılabilir

Türkiye'de Yeşiller Partisi çevreci kuruluşların ya da sivil toplum örgütlerinin bir uzlaşımı sonucunda mı ortaya çıktı? Yeşiller partisi ilk bakışta, çevreci sivil örgütlenmelerden gelen katılımcıların çabalarıyla doğmuş gibi gözüküyor. Yanlış olmayan ancak eksik noktaları bulunan bir değerlendirmedir bu. Gerçekten de ilk parti başkanının ve çevresinin Hava Kirliliği ile Mücadele Derneği'nden gelmeleri, Parti içerisinde büyük etkisi olan İzmir Örgütü'nün, kendi yerel topluluklarından ortaya çıkması bu değerlendirmeyi bir yönüyle haklı çıkartıyor. Ancak, Parti yapısı incelendiğinde üyelerinin büyük bölümünün geçmişte herhangi bir sivil çevreci oluşumla bağlarının bulunmadığı da anlaşılıyor (Ergen, 1994: 68). Üstelik Yeşiller Partisi'nin kurulma aşamasında, Türkiye'de çevre hareketi içinde önemli yerleri

olan pek çok sivil örgütün bu partileşme sürecinden bilinçli olarak kendilerini uzak tuttukları da bir gerçek. Yeşiller Partisi için, birkaç çevreci grubun bir araya gelip kendi çabalarıyla oluşturdukları, ancak geride kalan, büyük çoğunluktaki çevreci grubun desteğini alamadığı bir siyasal girişim nitelemesinde bulunmak yanlış olmayacaktır. Bundan ötürü Yeşiller Partisi deneyimi için, tabandan gelen bir hareket nitelemesi yapılamaz. Batıdaki yeşil harekette görüldüğü gibi, önce yerel çapta gösterilen tepkilerin, tabandan gelen istemin, parti türü örgütlenmeye yöneltilmesi sürecine tanık olmuyoruz. Dar bir çevrede başlayan hareket, daha sonra görüşlerinin toplumda yankı bulmasını beklemiş; bunda da pek başarılı olamamıştır.

Türkiye'de çevre hareketi Batılı örneklerinde görüldüğü gibi güçlü, yeşil bir muhalefet yaratmayı başaramamıştır. Son dönemde yöresel düzeyde elde edilen birçok başarının çevre bilincinin yükseltilmesinde, çevrenin siyasallaşmasında önemli katkıları olduğu yadsınamaz bir gerçek. Ancak aynı başarının hareketin kendisine yeni yandaş ya da destekçi bulmasında, güçlü bir toplumsal muhalefet oluşturmada gösterdiğini söyleyemiyoruz. Bunda ülkenin toplumsal, siyasal ve ekonomik durumunun oynadığı rol gözardı edilemez. Türkiye'de çevre hareketinin Batı'nın düzeyine erişmesini, henüz yeterli yaşam standartlarını yakalayamamış bir ülkede, sanayileşmenin hızını kesip çevre kalitesini yükseltmeyi savunan düşüncelerin destek bulmasını ummak fazla iyimser bir tutum olacaktır. Toplumsal yapımıza, katılım, örgütlenme geleneklerinin yabancı olması da hareketin bizde geç başlamasına yol açan etmenlerden sayılabilir. Gönüllü örgütlenmeler arasındaki görüş farklılıklarının, iletişimsizliğin, tüm bunların Yeşiller Partisi deneyimine yansımasının ve sonuçta partileşmenin de başarısızlıkla sonuçlanmasının, çevreci muhalefetin oluşturulamamasındaki payının büyük olduğu görülmektedir. Batıda yeşil hareketin güçlenmesinde büyük etkisi bulunan aşırı sanayileşmenin, insanı kendisine, ürettiğine ve çevresine yabancılaştıran olumsuz sonuçlarının, Türkiye'de, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar etkisini göstermemesinin de, çevre hareketinin gelişimini sınırladığı düşünülebilir. Aile bağlarının güçlülüğü, toplumsal yaşamda birincil ilişkilerin hala çok önemli bir yer tutması, belki de bu tür sorunların bizde Batı'dakinden daha az duyumsanmasını sağlamıştır. Yine bu durumun bir sonucu olarak örgütlenme geleneğinin bulunmaması, siyasal sistemin bu tür gönüllü örgütlenmelerin gelişmelerine olanak tanımayan yasal düzenlemelere yer vermesi de çevre hareketinin güçlenmesinin önündeki engellerdendi. Çevreci hareketin bir parçası durumundaki Yeşiller Partisi deneyiminin başarısız olmasının ardında da bu etmenler bulunmakta.

Kaynaklar

ABACIOĞLU, Asuman (1993) "Yeşil Hareket'te Siyasal Kirlenme Yaşanıyor", **Cumhuriyet Dergi** (S.396, 24 Ekim): 6, 7.

AĞAÇKAKAN (1995), "SOS Akdeniz Bürosundan S.O.S. Akdeniz Derneğine" (S.23-24, Nisan): 34, 35.

ALTAY, Cemil (1993), "Yeşil Politika", **Ağaçkakan** (S.5, Ocak): 11.

ANADOL, Kemal (1991), **Daha Yeşil Daha Mavi Bir Dünya İçin: Termik Santrallere Hayır** (Ankara: V Yayınları).

APAÇE, Özgül (2000), **Yeşillerin Dünya Macerası** (http://www.deep-not.com/gundem _62.asp).

ATAUZ, Akın (1993), "Yeşiller Nereye? Çevre Duyarlılığı Nereye? Biz Nereye?", **Ağaçkakan** (S. 6 Şubat): 16,17.

ATAUZ, Akın (1994), "Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı", **Birikim** (S.57-58, Ocak-Şubat): 17-22.

BJEDUĞ, Murat, (1990), "Yeşiller Partisi'nin İlk Kurultayının Ardından Eleştirel Kolaj Eskizleri", **Birikim** (S.14, Haziran): 76-77.

BJEDUĞ, Murat (1993), "Narsizm Üreten Kof Bir Totem: Ör-güt", **Ağaçkakan** (S.14, Kasım-Aralık): 30.

BJEDUĞ, Murat (1994a), "Ör-güt Bahsi", **Ağaçkakan** (S.15, Ocak-Şubat): 23-24.

BJEDUĞ, Murat (1994b), "Tartışmaya Çağrı: Minör Kimliklerden Majör Kimliğe", **Ağaçkakan** (S.17-18, Mayıs-Haziran): 7.

BJEDUĞ, Murat (1996), "Yeşilin Siyaseti Siyasetin Yeşili", **Ağaçkakan** (S.28, Mart-Nisan): 16.

BORA, Tanıl, İsmail Kayhan (1987), "Allı Yeşilli Geliyorlar", **Yeni Gündem** (S.68, 21-27 Haziran): 11-18.

BORA, Tanıl (1989), "80'lerde Yeşil Hareket: Salonlardan Sokaklara", **Sokak** (S.19, 31 Aralık): 20, 21.

BORA, Tanıl (1990), "Yeni Toplumsal Hareketlere Dair Notlar", **Birikim** (S.13, Mayıs): 49-53.

BORA, Tanıl (1993), "Avrupa'da Yeşil Hareketin Bunalımı ve Türkiye'de 'Yeşillik' ", **Ağaçkakan** (S. 5, Ocak): 6.

Çelik, Seral (1988), "Yeşil Parti Kuruluyor: Kim Olursan Ol Gel", **2000'e Doğru** (S.24, 5-11 Haziran): 31.

DEMIRAĞ, Dilaver (1989), "Yeşiller Partisi'nde Ayrılan Yollar: Fundiler Realoslara karşı", **2000'e Doğru** (Haziran): 29.

DURU, Bülent (1995), **Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman Prof. Dr. Can Hamamcı), (Ankara: A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü)

DANIŞ, Timur (1994), **Cumhuriyet Dergi**, "Nükleer Enerji mi? Hayır Teşekkürler" (S.437, 7 Ağustos): 8, 9.

DUYGULU, İsmail (1993), "Türkiye'de Yeşiller ve Yeşil Hareket Üzerine", **Ağaçkakan** (S.5 (Ocak): 12.

EMEK, Y. Savaş (1993), "Yeşiller Nereye?: Tabii ki Selçuklu Sultanlarının ya da Endüstriyalist Barbarlığın Yanına Değil", **Ağaçkakan** (S.5, Ocak): 13, 14.

ERGEN, Melih (1987), "Yeşiller: Neden ve Nasıl Bir Parti", **Yeni Gündem** (S.66, 7-13 Haziran): 38-39.

ERTUĞ, Celal (1988), "Çevre", **Mülkiyeliler Birliği Dergis**i (S. 98 Ağustos): 4.

ERGEN, Melih (1991), "Yeşiller ve Resmi Çevreciler", **Güneş** (25.3.1991).

ERTUĞ, Celal (1993), "Yeşillerden Ne Haber?", **Ağaçkakan** (S.15 Ocak): 5.

ERGEN, Melih (1994), Yeşiller Partisi'nin Olmayan Tarihi (İzmir: Ege).

ERTUĞ, Celal (1995), **"Talihi Olmayan Yeşiller Partisinin Tarihi"**, Ağaçkakan (S.23-24, Nisan): 16-18.

ERTUĞ, Celal (1996), "Yeşiller Nereye Yürüyor?", **Ağaçkakan** (S. 28, Mart-Nisan): 29, 30.

GÖKDAĞ, Dursun (1994), "Ortaöğretim Programlarında Çevre", **Cogito** (S. 2, Güz): 45-59.

GÖNÜL, Tayfun (1990), "Yeşil Ev", **Sokak** (S.12, 25 Mart): 28.

KELEŞ, Ruşen ve Can Hamamcı (1993), **Çevrebilim** (Ankara: İmge).

KÜNAR, Arif (1992), "Nükleer Balayı Selamet mi? Lanet mi?", **Ağaçkakan** (S. 1, Eylül 1992): 8-13.

ÖZ, Esat (1989), "Dünya'da ve Türkiye'de Çevre Koruma Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere", **Türkiye Günlüğü** (S. 3, Haziran): 27-34.

ÖZALP, Fenni (1990), "Çevreci misin, Yeşil misin?", **Yüzyıl** (23 Eylül): 46.

ÖZBEK, Erol (1986), "Biz Zaten Ölmüşüz", **Yeni Gündem**, (S.13, 2-8 Haziran 1986): 26, 27.

SOYSAL, Demet (1993), "Medya ve Yeşiller", **Ağaçkakan** (S. 5 Ocak): 17.

ŞIMŞEK, Melda Cinman (1993), **Yeşiller** (İstanbul: Der Yayınları).

TİMUR, Nesrin (1994), "Geçen Ayın Yorumu: Bütüncül Parti Toplantısı", **Ağaçkakan** (S. 17-18, Mayıs-Haziran): 4.

YILMAZ, Ali Kemal (1989), "Yeşiller Partisi Dar Boğazda: Hangi Alternatif", **Sokak**, (S. 9, 22 Ekim): 24.

Yeşiller Partisi Program ve Tüzüğü, (1988) (Ankara).